

Našunála vuordámušat regionála ja gielddaid plánemii 2019–2023

Mearriduvvon gonagaslaš resolušuvnna vuodul miessemánu 14.b. 2019

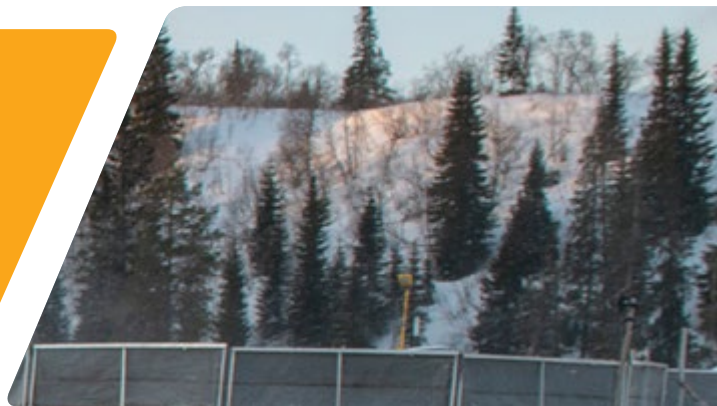
Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta

Sisdoallu

Plánen reaidun obbalaš ja ceavzilis ovdáneapmái	5
Stuorrunfámolaš regiovnnat ja báikkálaš servodagat miehtá riikka.....	13
Ceavzilis areála ja fievrredanovdáneapmi	21
Gávpogat ja čoahkkebáikkít gos lea buorre orrut ja eallit	25
Stáhta plánanjuolggadusat ja stáhta pláneamearrádusat.....	31

Ovdasátni

Ráđđehus galgá juohke njealját jagi bidjat ovdan našunála vuordámušaid regionála ja gielddaid plánemii ovddidan dihte ceavzilis ovdáneami miehtá riikka. Dat boahá ovdan plána ja huksenlága § 6-1:žis. Fylkkagielddat ja gielddat galget čuovvulit daid našunála vuordámušaid go barget plánastrategiijaiguin ja plánaiguin, ja vuordámušat galget leat vuodđun stáhta eiseválddiid mielváikkuheapmái plánemis.

Ráđđehus áigu gaskkustit našunála vuoruhuvvon politihkka čielga vuogi mielde, vai fylkkagielddaid ja gielddaid plánen sáhtá dahkkot beaktilit ja buoremussan ássiide miehtá riikka. Seammás nanne ráđđehus báikkálaš iešstivrejumi plánemis. Dat mearkkaša ahte fylkkagielddat ja gielddat ožžot eanet ovddasvástádusa sihkkarastit našunála ja deatalaš regionála beroštumiid. Ráđđehus háliida ahte regionála ja báikkálaš servodat- ja areálaplánema vuodđun galgá leat rabas ságastallan gaskal buot beliid, masa maiddái stáhta oassálastá. Deatalaš lávki dán olahit leat našunála vuordámušat.

Ráđđehus deattuha ahte mis leat njeallje stuorra hástalusa:

- Ásahit ceavzilis buoredilleservodaga
- Ásahit ceavzilis ekologalaš servodaga earret eará offensiiva dálkkádatpolitihkain ja dohkálaš resurssahálddašemiin
- Ásahit ceavzilis sosiálalaš servodaga
- Ásahit oadjebas servodaga buohkaide

Regionála ja báikkálaš eiseváldiin leat guovddáš barggut hálddašit daid hástalusaid. Dat guoská buot gielddaide, beroškeahhtá sturrodagas ja

gelbbolašvuodas. Plánen lea okta dain deataleamos reaidduin sis.

Ráđđehus lea mearridan ahte ON:a 17 ceavzilvuodamihttomearit, maid Norga lea doahttalan, galget leat politihkalaš váldoluodda gieđahallat min áiggi stuorámuš hástalusaid, maiddái Norggas. Lea danne deatalaš ahte ceavzilvuodamihttomearit šaddet oassin servodat- ja areálaplánema vuđđui.

Ráđđehus lea ožžon Stuorradikkis doarjaga dieđáhussii “Ceavzilis gávpogat ja nanu boaittobealit”, Dieđ. St. 18 (2016–2017). Našunála vuordámušat jotket dán politihka. Ráđđehus berošta das ahte hástalusat ja vejolašvuodát leat iešguđetláganat báikkis báikkái. Ráđđehus deattuha garrasit báikkálaš demokratiija plána- ja huksenáššiin, seammás go galgá áimmahuššat našunála beroštumiid. Našunála vuordámušaid ferte danin ipmirdit báikkálaš oktavuodas go ráhkada ja čađaha plánaid. Ráđđehus deattuha ovddidit sámi kultuvrra, giela, ealáhusaid ja servodateallima luondduvuoddu, dasa gullet sámi mánáid bajásšaddaneavttut.

Stuorradiggi lea bivdán ráđđehusa «... fuolahit ahte boahhte dokumeanttas “Našunála vuordámušaid birra regionála ja gielddaid plánemii” lea bajilgova stáhta plánanjuolggadusain ja seammás dieđiha ođđa dahje plánejuvvon rievdadusaid otná njuolggadusaide.» Dat bajilgova gávdno loahpas dokumeanttas.

Monica Mæland

01

Plánen reaidun obbalaš ja ceavzilis ovdáneapmái

Plánen lea beaktilis ja buorre stivrenghaskaoapmi ceavzilis servodatovdáneapmái ja areálageavaheapmái. Fylkkagielddat ja gielddat leat ožžon eambo doaimanmuni ja stuorát ovddasvástádusa sihkkarastit našunála ja deatalaš

regionála beroštumiid plánemis. Regionála ja gielddaid plánen lea deatalaš olahan dihte ceavzileabbo, geavaheaddjiorienterejuvvon, beaktilis ja boađusorienterejuvvon almmolaš suoggi.

1.1 ON:a ceavzilvuodamihttomearit vuodđun regionála ja gielddaid plánemii

2015:s mearridii ON:a generálačoahkkin ceavzilis ovdáneami 2030-agenda. Agendas leat 17 ovdánamihttomeari ovddidit sosiála, biraslaš ja ekonomalaš ceavzilvuoda. ON:a ceavzilvuodamihttomearit lea máilmmi oktasaš

bargoplána, earret eará sihkkarastin dihte sosiála vuoggalašvuoda ja buori dearvašvuoda ja bissehit luonddugirjái vuoda massima ja dálkkádatrieddamiid. Mihttomearit galget čájehit luotta ceavzilis ovdáneapmái oanehis áiggis ja guhkes áiggi vuollái.

Fylkkagielddat ja gielddat leat váldoaktevrrat duohtandahkat ceavzilis servodatovdáneami ja ceavzilvuodamihttomeriid Norggas. Sii leat lagamus álbmoga, báikkálaš fitnodagaid ja organisašuvnnaid. Seammas lea sis ovddasvástádus stuora oassái dan sosiála ja fysalaš infrastruktuvrii mii váikkuha álbmoga birgenláhkái ja ovdánanvejolašvuodaide. Ráđđehus deattuha ahte bargui duohtandahkat ceavzilvuodamihttomeriid sihkkarastojuvvo viiddis sajáiduhttin regionála ja gielddaid plánema olis.

Oassin ráđđehusa dábálaš politihkas, áigu ráđđehus leat veahkin ovdánahttit gelbbolašvuoda

dainna lágiin ahte gaskkusta vásáhusaid barggus ceavzilvuodamihtto- meriiguin fylkkagielddaide ja gielddaide. Lea deatalaš ahte fylkkagielddat ja stáhta eiseválddit ovttasbarget veahkehit gielddaid čuovvulit ceavzilvuodamihttomeriid. Govda fierpmádat, mii fátmasta fitnodagaid, eará gielddaid ja organisašuvnnaid, sáhtta leat ávkin oahppamii ja movttiidahttit oktasaš rahčamii. Ráđđehus áigu maddái joatkit barggu ovdánahttit indikáhtoriid buot ceavzilvuodamihttomeriide. Daid ferte heivehit regionála ja báikkálaš diliide vai fylkkagieldda ja gielddat mat háliidit dan, sáhttet mihtidit rahčamušaid beaktilvuoda.

1.2 Čielga geaidnu servodatovdánahttimii

Ráđđehus áigu nannet fylkkagielddaid ja gielddaid servodatovdánahttirolla. Dat mearkkaša addit čielga strategalaš geainnu servodatovdánahttimii regionálalaš ja báikkálaš diliid vuođu, mobiliseret iešguhtege aktevrraid ja ovttahtttit almmolaš rahčamuša ja váikkuhangaska- oapmegeavaheami. Regionála ja gielddaid plánen leat guovddáš gaskaoamit doaimmahit dan rolla. Seammas nanne ráđđehus báikkálaš iešstivrejumi plánemis. Dat mearkkaša ahte fylkkagielddat ja gielddat ožžot eambo ovddasvástádusa sihkkarastit našunála ja deatalaš regionálalaš beroštumiid.

Regionála ja gielddaid plánastrategiijat mitalit movt plánaáŋgiruššamat galget vuoruhuvvot politihkalaččat, ja leat deatalaš gaskaoamit sihkkarastit resurssabeaktilis ja ulbmilaš plánema. Gielddaplána servodatoassi čájeha guđe guvlui servodatovdáneapmi galgá mannat ja lea ávkin heivehit našunála ja regionála ulbmiliid báikkálaš diliide. Plánaid konkretiseren dahkkojuvvo buriin čanastagain gaskal plánaid doaibmaoasi ja ekonomiijaplánema. Lea dakko gokko ovddasvástádus biddjojuvvo ja plánaid čađaheapmi sihkkarastojuvvo. Plánaproseassa lea liiba gielddastivrraide digaštallat leat go gielddas eavttut dustet boahtte ággi hástalusaid okto, dahje berre go gielda baicca hukset stuorát ja nannaset gielddaid ovttas ránnjágielddaiguin.

Ráđđehus oaivvilda ahte bajit areálastrategiija, gielddaplána servodatoasis, sáhtá heivehit areálaplánaid buorebut servodaga dárbbuide ja hástalusaid. Dát sáhtá buvttihit obbalaš suokkardeami gaskal našunála, regionála ja gielddaid areálapolitihka. Areálastrategiija čájeha movt gielddaid guhkesáigásaš areála- ja resurssahálldašeapmi

galgá leat. Dát lea deatalaš ovttahtttin dihte ásodat-, areála- ja fievrredanplánema, ovddidit ealáhus- ovdáneami, unnidit dálkkádatgássaidda luoitima, heivehit servodaga dálkkádatrievdamiidda, ásahit sosiálalaččat ceavzilis servodagaid ja unnidit gilvojuvvon gittiid ja luonddu geahpedeami.

Ođasmahttojuvvon areálaoassi gielddaplánas buvttiha johtilet areálaplánagiedahállama ja eanet vuorddehahttivuođa ássiide ja ealáhusaide. Lea deatalaš ávkkástallat plánavuogádaga njuovžilisuvođa go heiveha plánema regionála ja báikkálaš dárbbuide. Nu eastadit eanet plánaid go lea dárbbášlaš.

Olu fylkkagielddat ja gielddat časkojuvvojit oktii ođđajagimánu 1. beaivvi 2020. Regionála ja gielddaid plánen lea deatalaš oazžun dihte ovdan oktasaš gelbbolašvuodavuoddu ja čujuhan dihte oktasaš geainnu servodatovdáneapmái. Regiovdnareformmain ožžot fylkkagielddat stuorát strategalaš ovddasvástádusa ja eanet bargguid olu politihkkasurggiin, earret eará kulturmuithálldašeamis, kultuvrras, ealáhusain ja gelbbolašvuodas. Regionála plánen lea dat guovddáš reaidu mearridit mihttomeriid ođđa politihkkasurggiide ja strategalaš geainnu fylkkagielddaid doaimmaide. Seammas galget regionála plánat álgovuodas leat ráđđeaddin.

Ráđđehus háliida addit sámegeleide, kultuvrii ja ealáhus- ja servodateallimii sihkkaris boahtte ággi Norggas. Dan sáhtá earret eará áimmahuššat regionála ja báikkálaš plánemiin guovlluin gos sámegeleat leat, dainna vugiin ahte láhčá dili vai sáhtá geavahit sámegeleat ja sámegeleat bálvalusaid sámegeleat, ja aktiivvalaš áŋgiruššanbargguin rekruteret ja sihkkarastit dárbbášlaš sámegeleatgelbbolašvuoda.

1.3 Beaktilis ja máhttovuđot plánaproseassat

Lea fylkkagielddaid ja gielddaid ovddasvástádus ahte plánat ja mearrádusat leat huksejuvvon buori ja ođasmáhttojuvvon máhttovuđui, ja ahte sis lea dárbbášlaš plánagelbbolašvuodda. Lea deatalaš ahte gielddat ávkkástallet daid vejolašvuodaid álkidahttit ja beavttálmahttit mat maŋemus jagiid leat rahppojuvvon plána- ja huksenlágas. Dat guoská earenoamážit

lohpaí bissehiti eahperealisttalaš plánaevttohusaid álggahandásis juo, geavahit álggahančoahkkima ráhkadit soabahallojuvvon ja vuorddehahtti plánaproseassa ja rievdadit dálá regulerenplánaid almma čađatkeahhtá ollislaš plánagiedahállama. Dat álkidahttimat sáhttet addit gildii stuorát njuovžilisuvođa gávdnat buriid plánačovdosiid.

Fylkkagielddaid ja gielddaid plánen váikkuha almmolaš ja priváhta prošeavttaid goluide. Go vihkkedallá iešguđetge beroštumiid vuostálaga plánemis, de lea dárbu ahte golloseastin deattuhuvvo obbalaš árvvoštallamis. Dat addá buoret rámmaeavttuid priváhta ealáhusaide ja váikkuha ceavzilis almmolaš ruđalaš vári áimmahuššamii.

Ráđđehus deattuha ahte láchčojuvvo ahte ássit, astoáigevisttiid eaiggádat, organisašuvnnat ja ášahusat, eaktodáhtolaš suorgi ja ealáhusat sáhttet oassálastit plánaproseassaide. Dan sáhttá dahkat dainna lágiin ahte plánaproseassat leat olahtahttit ja áddehahttit, ja ahte láchčojuvvo earenoamážit mánáide ja nuoraide ja earáide geat eai veaje oassálastit njuolga. Lea deatalaš sihkkarastit sámi beroštumiide oassálastima plánaproseassaide mat guoskkahit sin. Árra ja buorre searvadahttin sihkkarastá guoskevaš máhtolašvuoda ja deatalaš beroštumiid oainnusindahkama. Dat addá buoret vuodu vihkkedallat beroštumiid ja nannet plánema demokrátalaš arenan. Dat veahkeha maiddá unnidit riidodási ja nannet plánaid kvaliteahta.

Buorit plánaproseassat unnidit dárbbu vuostecealkámušaide. Lea deatalaš váldit fylkkamánni, eará stáhta eiseválddiid, fylkkagieldda ja Sámedikki fárrui árrat čielggadan dihte našunála ja deatalaš regionála beroštumiid. Dat lea maiddá

ávkin oažžut ovdan deatalaš dieđuid kritihkalaš servodatdoaimmaid, deatalaš infrastruktuvrra ja eará diliid birra. Lea mihttomearri čoavdit vejolaš nákkuid nu árrat go vejolaš plánaproseassain.

Ráđđehus lea nannen regionála plánaforuma bákkolažžan dahkamiin dan buot fylkkaide. Forum lea deatalaš arena čielggadit ja ovttahttit beroštumiid, regionála ja gielddaid plánain. Lea danne deatalaš ahte gielddat ja eiseválddit geavahit plánaforuma aktiivvalaččat ja ahte stáhta ja regionála eiseválddit oassálastet aktiivvalaččat.

Ráđđehusa beroštupmi lea ahte vuostecealkámušeiseválddit deattuhit báikkálaš demokratiija vuhtiváldima. Vuostecealkámuša galgá ovddiduvvot dušše go lea dárbbalaš áimmahuššan dihte našunála ja regionála beroštumiid, jus árra ságastallan ja beroštupmevihkkedallan ii leat ávkkuhan. Vejolaš vuostecealkámušat galget leat konkrehtalaččat ákkastuvvon ja ovddiduvvot ovdal áigemeari. Ráđđehus lea addán fylkkamánniide ovddasvástádusa ovttahttit ja hehttet stáhta vuostecealkámušaid gielddalaš plánaide. Ovttahttin galgá addit buoret plánaid buriin gulahallamiin gaskal stáhta etáhtaid, ja unnidit vuostecealkámušaid ja ahte dat čovdojuvvojit árrat proseassain.

1.4 Čađahit areálaplánaid bures

Go dahká mearrádusaid rievttis plánadásis, ja heiveha dárkilvuodadási dárbbu, de sihkkarastá beaktilis ja čađaheami deattuheaddji plánema. Regulerenplánat mat čuovvulit gielddaplána areálaoasi, sihkkarastet ollislaš ja guhkesáigásašvuoda huksemis ja addet dárbbalaš rámmaid čađaheapmái. Váikkuhusguorahallamat ja várra- ja hearkivuodaguorahallamat leat deatalaš reaidut plánaprosessii ja čovdosiid válljemii. Buorre plánaprográmma sihkkarastá ahte guorahallamat ja mielváikkuhandaibma leat heivehuvvon dárbbu ja plánadássái.

Aktiiva gielddat mat ovttasbarget bures huksejeddjiiguin, veahkehit sihkkarastit beaktilis áššejođu ja buori kvaliteahta priváhta plánaevttohusain. Mearriduvvon plánat čađahuvojit

buoremusat go gielddat láchčet buori ovttasbarggu huksejeddjiiguin huksenšiehtadusaid ja oktasaš infrastruktuvrra ruhtadeami hárrái. Lea earenoamáš deatalaš váttis gáržžidan- ja geavahusrievdada amiprošeavttain. Lea gielddaid ovddasvástádus várret doarvái resurssaid plánagiedahallamii, ja láchčit dili vuorddehahtti proseassaide mat čuovvulit gielddaplána. Jus giedahallá regulerenplánaevttohusa ja rámmalohpeohcamuša oktanaga, de sáhttá oanidit dan obbalaš áiggi maid geavaha huksenprošeavttaide.

Ráđđehus lea lasihan stáhta areálaplána geavaheami, sihkkarastin dihte ahte našunálalaččat mearkkašahhti prošeavttat čađahuvojit beaktilit. Oažžun dihte buriid proseassaid ja lokten dihte prošeavttaid servodatávkki, lea deatalaš ahte fylkkagielddat ja gielddat leat čielgasat makkár dárbbut ja vuoruheamit

sis leat árrat plánemis. Dat addá vuodu vihkkeallat ieš- guđetge dárbbuid ja beroštumiid vuostálaga servodatmihttomeriid loahpalaš mearrideamis, man stáhta dahká. Lea deatalaš ahte gielddat main leat dakkár stuora prošeavttat čielggadit guhkesáiggi

areálastrategiija ja, jus lea dárbbášlaš divodit areálaplánaideaset. Stuora stáhtalaš investeremiid konseptaválljenčielggademiid barggus, galget fylkkagiella ja báikkálaš aktevrrat váldot fárrui bargui mearridit servodatmihttomeriid.

1.5 Digitála neavvuid geavaheapmi plánemis lassánan

Máhttovuodu, plána- ja huksenáššeprošeassaid ja opmodatránsaakšuvnnaid digitaliseren lea ávkin lassánahttit priváhta ja almmolaš suoggi produktivitehta. Buoret digitála plánaregistarat dahket álkibun oážžut plánadieđuid. Lea dárbu buoridit dáhtákvalitehta ja sihkkarastit buoret iešhálddašančovdosiid almmolaš dáhtaide, plánaregistaraiidda, matrihkkal- ja eará oktasaš registariidda.

Lea sávahahtti lasihit digitála neavvuid geavaheami vai plánaprošeassat, plánaovdanbuktin ja areálahálddašeapmi šaddet buorebut ja beaktileappot. Dán barggus lea deatalaš váldit atnui oktasaš tehnikkalaš infrastruktuorra ja máhttovuodu. Dat eaktuda ahte fáttmastuvvon beliin lea dárbbášlaš gelbbolašvuohta ja ođasmahttojuvvon prográmmagálvu olámuttus, ja servet dáhtájuogadeapmái ja lonohallamii.

Digitaliseren ja digitála neavvut sáhttet dahkat plánaprošeassaid buorebut ja beaktileabbon. Digitála neavvuid geavaheapmi gulahallat ássiiguin, sáhtta buoridit sin ipmárdusa plánaprošeassaide ja nannet mielváikkuheami. Álkis beassan matrihkkalii ja digitála plána- ja fáddádáhtaide lea eaktun digitála plána- ja huksenáššiid meannudeapmái.

Statens kartverk (Stáhta kártadoaimmahat) ovttasbargá fylkkagielddaiguin, gielddaiguin ja eará stáhta etáhtaiguin dahkat almmolaš kártavuodu (DOK) plána- ja fáddádáhtáid álkibut olahttin, vai daid sáhtta eanet diliin váldit atnui reaidun plánemis. DOK:a viidodat ja kvalitehta buoriduvvo dađistaga. Lea dárbu ahte fylkkagielddat ja gielddat fuolahit ahte sin dáhtat leat ođasmahttojuvvon ja fidnemis.

RÁÐÐEHUSA VUORDÁMUŠAT

- Fylkkagielddat ja gielddat bidjet ON:a ceavzilvuodamihtuid vuodđun servodat- ja areálaplánemii.
- Regionálalaš plánat ja gielddaplánaid servodatoasi geavahuvvojit addit strategalaš geainnu servodatovdánahttimii ja dahkat plánema eambbo vuorddehahttin. Plánat čuovvuluvojit ekonomiiaplánemis.
- Fylkkagielddat ja gielddat deattuhit golloseastima priváhta ja almmolaš aktevráide gieldda, fylkkagieldda ja stáhta dásis plánemis.
- Gielddat atnet daid plána- ja huksenlága váikkuhangaskaomiid beavttálmahttit ja álkidahttit plánema. Gielddat heivehit plánaid ja čielggademiid dárkilvuodadási dárbbui.
- Gielddat veahkehit sihkkarastit ahte priváhta regulerevttohusaid gieđahallan lea beaktiil ja jođán ja bidjet čielga ja relevánta gáibádusaid čielggademiide ja duođaštusaide vai plánakvalitehta lea buorre .
- Vuostecealkámuša galgá ovddidit dušše go lea dárbbalaš áimmahuššat našunála ja ja deatalaš regionála beroštumiid, jus árra ságastallan ja beroštupmevihkkedallan ii leat ávkkuhan.
- Gielddat deattuhit priváhta opmodatrivevtti plánemis.
- Fylkkagielddat formulerejit čielga dárbbuid ja vuoruhemiid evttohussan go konseptta- válljen čielggaduvo stuorra stáhta johtalusdoaimbajuide. Fylkkagielddat ja gielddat bidjet plánaid maid stáhta lea mearridan vuodđun iežaset plánemii.
- Fylkkagielddat ja gielddat váldet atnui digitála gulahallančovdosiid ja láchčet álkis beassama digitála plánaregistariid plánadáhtaide, ja almmolaš kártavuodu fáddadáhtaide.
- Gielddat váldet atnui digitála neavvuid mat leat vuodđuduvvon eHuksenáššestándardii, sihkkarastin dihte ahte huksenohcamušaid gieđahallan lea beaktiil ja ollislaččat digitála.
- Fylkkagielddat árvvoštallet lotnolas geatnegahtti šiehtadusaid geavaheami nannen dihte regionála plánaid čuovvoleami.
- Gielddat ráhkadit areáastrategiijaid oassin gielddaplána servodatoasis, ja bidjet daid vuodđun go ođasmahttet gielddaplána areálaoasi.
- Gielddat vuoruhit barggu plánastrategiijain sihkkarastin dihte ahte plánat leat ođasmahttojuvvon ja dustejit boahhte áiggi dárbbuid, maiddá gielddaid oktiičaskima oktavuodas.
- Fylkkagielddat ja gielddat atnet plánema geahččat doaimmaid maid ožžot gieldda- ja regiovdnareformma olis eará servodatdoaimmaid oktavuodas.
- Gielddat mat eai leat časkán iežaset oktii, geavahit plánema digaštallat leat go sis eavttut dustet boahhte áiggi hástalusaid okto, vai berrejit go časkit iežaset oktii ránnjágielddaiguin.
- Fylkkagielddat ja gielddat dahket vejolažžan nannet sámegeilaid, ja sámi kultuvrra ja ealáhusvuodu plánemis, go lea áššáiguoski.
- Fylkkagielddat ja gielddat vuodđudit servodat- ja areálaplánema ođasmahttojuvvon máhttovuodđui ja dábuhit dárbbalaš plánagelbbolašvuoda.
- Fylkkagielddat nannejit regionála plánaforuma ovttahttinarenan. Gielddat, fylkkamánit, eará stáhta eiseválddit ja Sámediggi atnet foruma aktiivvalaččat addit čielga signálaid árrat, deatalaš našunálalaš dahje regionálalaš beroštumiid birra, iešguhtege áššis.

02

Stuorrunfámolaš regiovnnat ja báikkálaš servodagat miehtá riikka

Ceavzilis buorredilleservodat lea sorjavaš árvvuid ja bargosajiid ráhkadeamis miehtá riikka. Buorit rámmaeavttut girjás ja gilvogierdilis ealáhusaide leat guovddážis. Plánen lea guovddáš váikkuhangaskaoapmi láchčit dili báikkálaš ealáhusdoaimmaid ja bargosajiid lassáneapmái. Fylkkagiellat ja giellat váikkuhit nuppástuhttimii, stuorrumii ja ođđa bargosajiide go addet guhkesáigásaš ja vuorddehahti eavttuid areálageavaheapmái earret eará ealáhusdoaimmaide, váikkuhit innovašuvdnii ja veahkehit gelbbolaš bargonávccaid fidnemii. Ráđdehus deattuha ahte láchčojuvvo barggolašvuoda ja buvttadeami stuorrumii ruoná ja ceavzilis ealáhusain.

Dálkkádatgássaid luoitin galgá unniduvvot našunála ja riikkaidgaskasaš mihttomeriid mielde. Eanet ovttahttojuvvo areála- ja fievrredanplánen sáhtta leat beaktilis gaskaoapmin unnidit nuoskkideami mii vuolgá fievrredeamis, huksemis ja energijjas, ja bidjat vuođu eanet CO₂ váldimii vuovddiin ja eará eananareálain. Dálkkádatheiveheapmi lea stuorra hástalus servodatplánemii ovddos guvlui. Garra luondduroasut nugo garra arvit, dulvvit ja uđđasat gevvat dávjjibut. Dat dagaha stuorra hástalusaid infrastrukturevvi ja visttiide, ja ođđa huksemii.

Iešguđetge fylkkaid návccat ođđahutkamiidda ja nuppástuhttimii leat hui iešguđetláganat, muhto maiddá siskkobealde iešguđetge fylkkaid. Sivvan dasa lea earret eará ealáhus- struktuvra, mo fitnodagat ovttasbarget ja ássan- ja bargomárkaniid sturrod. Norggas leat odne olu nanu eksportafitnodagat, earenoamážit resursavuđot ealáhusaid, industriija, maritiima ealáhusaid, mátkkoštanealáhusa, ja muhtun máhttointensiiva ealáhusaid siskkobealde. Guolástus ja mearrageavahus leat deatalaš ealáhusat mearragáttiin. Máhttointensiiva bálvalusat, nugo finánsa ja DGT, sturrot ja leat čohkkejuvvo stuorragávpotregiovnnaide, earenoamážit oaivegávpotregiovdnii.

Várre-, meahcce-, ja mearraguovllut leat deatalaš resurssat ceavzilis ealáhusovdáneapmái. Mearrageavahus, minerálaealáhus, turisma ja eanandollui čadnojuvvo ealáhusat leat ovdamearkkat dasa. Mihttomearri lea oažžut eambo máhttovuđot ja obbalaš areálahálddašeami ja eanet vuorddehahttivuoda. Lea dárbu buoret plánačielggademiide ja ovttahttimii gaskal eiseváldiid ja lágaid vai sáhtta láchčit ceavzilis stuorruma. Dat guoská maiddá guovlluide riikkas gos ássat bieđgguid. Areálageavaheami rievdan lea odne

dat deataleamos váikkuhanfáktor luonddugirjáivuhtii gáttis ja deatalaš kulturhistorjjálaš árvvuide. Olu

sisabahkkemat mat okto orrot unnit, sáhtta oktiibuot leat stuorra negatiivalaš váikkuhus.

2.1 Ealáhusovdánahttin addá vuodu buorredillái

Fylkkagielddain lea deatalaš ovddasvástádus mobiliseret oktasaš nuppástuhttin-, stuorrun- ja ovdánahttináingiruššamii. Ássit, ealáhusaktevrrat, gielddat, gelbbolašvuodabirrasat, ásahusat ja organisašuvnnat leat deatalaš mieldoaimbit dasa. Guhkesáigásaš ja vuorddehahtti rámmat areálageavaheapmái gielddarájiid rastá leat eaktun regiovnnaid stuorrun- ja ovdánapotensiála ávkkástallamii. Ráđđehusa háliida buriid rámmaeavttuid álggaheddjiide (gründariidda) ja smávva ja gaskamuddosaš fitnodagaide, vai šaddá álkit ja oadjebasat ásahit ođđa bargosajiid. Plánemiin láhčtet fylkkagielddat rámmaeavttuid mat leat deatalaččat ealáhusaide, nugo doarvái areála, fievrredeapmi, dutkan, oahppu ja gelbbolašvuohtha.

Ráđđehus áigu láhčtet dili eanet árvohákkamii ja hutkáivuhtii man vuodđun leat regionálalaš ja báikkálaš resurssat miehtá riikka. Lea danne deatalaš ahte fylkkagielddat ja gielddat láhčtet ahte ealáhusdoaimmaheaddjit, berošteaddjeorganisašuvnnat ja suorgeiseválddit oassálastet aktiivvalaččat plánaproseassaide, ja ahte sii láhčtet dili eanet ovttasbargui gaskal ealáhusaid ja máhtolašvuodabirrasiid surggiin main regiovnnas lea ovdamunni. Sáhtta bidjat vuogi “Jierpmálaš spesialiseren” ja ovttasbargu fitnodagaiguin ja

dutkanásahusaiguin vuodđun dan bargui.

Ráđđehus áigu váikkuhit ealli báikkálaš servodagaid ovdánahttimii miehtá riikka, stuorrun- návccain, ovtadássásaš eallineavttuiguin ja ceavzilis regiovnaiguin. Regiovdnareformma nanne fylkkagielddaid ealáhuspolitihkalaš aktevran. Barggut sirdojuvvojit addin dihte čielgaset bargujuogu gaskal stáhta ja fylkkagieldda. Váikkuhangaskaoamit mobiliseret ja ovdánahttit fitnodagaid ja ealáhusbirrasiid leat fylkkagielddaid ovddasvástádus. Ortneгат mat gáibidit našunála perspektiivva, našunála gilvoarenat ja mat sihkkarastet ovttasbarggu fidnosurggiid rastá ja miehtá riikka leat stáhta ovddasvástádus.

Regiovdnareformmain ožžot fylkkagielddat eambbo ovddasvástádusa sihkkarastit ahte ássiin lea dat gelbbolašvuohtha maid servodat ja ealáhusat ohcalit. Dat eaktuda gielddaid, fylkkamánni, oahpahuš-, bargomárkan- ja ealáhusaktevrraid oktiiveiveheami ja searvama surggiid ja hálddašandásiid rastá. Fylkkagielddat ožžot maiddá eanet ovddasvástádusa integrerensuorggis, masa gullá áimmahuššat báhtareddjiid ja sisafárrejedjiid dárbbu oahpahušsii mii deaivá regionála dárbbuid bargonávccaide.

2.2 Servodat mas lea vuollegis luoitu, mii lea oadjebas ja heivehuvvon dálkkádatrivedamiidda

Sihkkarastin dihte birgenlági ja luonddugirjáivuoda boahhtevaš buolvvaide ferte servodaga nuppástuhttit servodahkan mas lea vuollegis luoitu ja heivehuvvot rievdan dálkkádahkii. Fylkkagiieldain ja gielddain lea guovddáš rolla dan barggus. Dat gáibida stuorát fuomášumi ja eambo beaktilis ja ulbmiláš areála- ja servodatplánema go ovdal.

Ráđđehusa mihttomearri lea unnidit ii-earregeatnegahttojuvvon dálkkádatgássaluoitimiiid unnimusat 45 proseanttain ovdal 2030 buohtastahttojuvvon 2005-dásiin, ja ahte Norga galgá šaddat vuollegisluoitoservodat ovdal 2050.

Dat leat alla mihttomearit. Vaikko leage leamaš ekonomalaš stuorrin ja alla olmmošlassáneapmi lea Norgga obbalaš energijageavaheapmi leamaš oalle dásset daid maŋemuš jagiid ja dálkkádat gássaid luoitin unnu. Obbalaš energijapolitihkain áigu ráđđehus váikkuhit váráiduhhtinsihkarvuhtii, ealáhusovdánahttimii ja beaktilet ja dálkkádatustitlaš energijageavaheapmái. Ráđđehus lea ráhkadan ođđa gáibádusaid mat galget dahkat visttiid eambo energijabeaktilin ja dálkkádatustitlašžan.

Fylkkagielddaid ja gielddaid plánen lea deatalaš unnidan dihte dálkkádatgássaid luoitima ja energijageavaheami. Mearrádusat mat gusket guđe báikái, huksenvuohkái, ja huksemiid ja infrastruktuorra hápmái, sáhttet váikkuhit luoitimii ja energijageavaheapmái guhkes áiggi ovddos guvlui. Danin fertet mii dál juo vuhtiiváldit mihttomeari olahit vuollegisluoitoservodaga 2050:s. Vuovddi ja jekkiid geavahusa earáhuhttin eará áigumušaide buvttiha dálkkádat-gássaluoitima ja negatiivlaš váikkuhusaid luonddugirjáivuhtii ja ekovuogádatbálvalusaide. Eanadoalloareálaid geavahusa rievdadeapmi sáhtta lassánahttit deattu karbonarikkis areálaide nugo vuvddiid ja jekkiid ođđagilvimii. Beaktilis areálageavaheapmi ja buorre ovttahttin

fievrredanvuogádagain lea deatalaš dusten dihte sirdima vuollegisluoitoservodahkii. Ráđđehus deattuha gáržžideami, geavahusrievdadeami ja dálá visttiid ođđasit geavaheami.

Vaikko máilbmi nagodage unnidit luoituid, váikkuhit dálkkádatrivedamat lundui ja servodahkii, sihke oanehis ja guhkit áiggi. Dálkkádaga rivedamat váikkuhit headálaččat infrastruktuorra, ealáhusaide, luonddu- ja kulturbirrasii ja álbmoga dearvvašvuhtii. Dát buvttiha ođđa hástalusaid plánemii, ja ođđa várra- ja hearkivuodagova. Lea deatalaš ahte fylkkagielddat ja gielddat atnet ođasmahttojuvvon máhtu vurdojuvvon dálkkádatrivedamiid ja váikkuhusaid birra iežaset plánemis. Báikkálaš máhttu dievasmahtta našunála ja regionála dáhtaid. Go árvoštallá dálkkádatrivedamiid váikkuhusaid plánaproseassas, oaivvilda ráđđehus ahte alla molssaeavttut našunála dálkkádateinnostemiin galget biddjot vuodđun bargui dálkkádatheivehemiin. Dat lea dárkileappot čilgejuvvon bagadusas ja iešguđetge fylkkaid dálkkádatprofiillain. Lea deatalaš ahte ođasmahttojuvvon máhttu ekovuogádagaid mávssolašvuoda birra dálkkádatheiveheapmái váldojuvvo atnui, ovdamearkka dihte dulve- ja goikkádatgeahpedeaddji doaibmabijuid plánemis. Luondu nugo njeaššeeatnamat, jeakkit, johgáttit ja vuovddit sáhttet geahpedit dálkkádatrivedamiid váikkuhusaid, ja leat deatalaččat áimmahuššat areálaplánemis.

Máhttu servodaga hearkivuoda birra adnojuvvo bidjat mihttomeriid dálkkádatheivehuvvon ja oadjebas servodatovdánahttimii. Dat dahkkojuvvo sihke gearggusvuodaplánema olis siviilasuođjaluslága mielde ja servodat- ja areálaplánemis. Lea deatalaš ahte areálaplánat leat huksejuvvon máhttovuodđui mii čielggada buot vára ja hearkivuoda, masa maiddá gullet luondduvárat, dálkkádatrivedamat doaibmavárat ja váikkuhusat jus deatalaš servodat-doaimmat heitet doaibmamis.

2.3 Luonddu- ja kulturmuitoárvvuid aktiivvaláš hálddašeapmi

Norggas lea stuorra luonddu, olggostallan-, eanadat- ja kulturmuitoárvvut maid lea deatalaš áimmahuššat, našunála ja riikkaidgaskasaš mihttomeriid mielde. Guhkesáigásaš plánen sihkkarastá árvvuid, ja láchčá mátkkoštanealáhussii ja resursavuđot ealáhusaide ceavzilis ovdánahttima.

Areálarievdamat leat deataleamos váikkufáktor mii áitá luonddu Norggas odne. Lea deatalaš ahte gielddat ja fylkkagielddat árvvoštallet váikkufáktorid luonddugirjáivuhtii dan obbalaš deattu vuodul. Dat fátmasta maiddá ekologalaš ja eanadatlaš oktavuodaid deattuheami gieldda- ja fylkkarájiid rastá. Pollinerejeaddji divrriid eallinguovlluid sealluheapmi lea deatalaš ekovuogádagaide ja eanandoallošattuid pollineremii. Ráđđehus deattuha hirkbmosit áitojuvvon luonddu áimmahuššama, ja ahte ekovuogádagaide sihkkarastojuvvo buorre dilálašvuotta. Gielddain lea earenoamáš stuorra ovddasvástádus váikkufáktorid dasa iežaset plánemis, earret eará muhtun dihto luonddušlájaid sihkkarastimiin luonddugirjáivuoda lága mielde.

Stuorat, oktilaš luonddu- ja olgodaddanguovllut váris ja meahcis ja bajit ruonástruktuvra lea sorjavaš guhkes áiggi sihkkarastimis ja hálddašeamis. Regionála ja gielddaidgaskasaš plánat sáhttet leat ávkálaš neavvun dasa. Norggas lea earenoamáš ovddasvástádus áimmahuššat gotti, našunála ovddasvástádusnállin, ja dan eallinguovlluid. Dat dáhpáhuvvá earret eará regionála plánain olis várreguovlluide gos leat gottit ja eará gielddalaš ja regionálaš plánemis.

Mealgat oassi norgga luonddus leat čázadagat ja dat leat deatalaččat dearvvašvuhtii, eallinkvalitehtii, ja ealáhusdoibmii. Lassánan deaddu nuoskkideamis ja sisabahkkemiin čázadagaide ja guovlluide čázadagaid guora, gáibida olu plánemis. Ráđđehus deattuha ahte regionála ja gielddaid plánat vuhtiváldet čázadagaid geavahus- ja gáhttenárvvuid, ja dulve-, erošuvdna ja uđasvára.

Regionála čáhcehálddašplánat čáhcelága njuolggadusaid mielde galget ávkkuhit olahit ja dan maŋgil bisuhit buori birasdili čázadagain. Ráđđehus deattuha ahte buorre ovttahttin

gaskal guoskkahuvvon fylkkagielddaid, gielddaid, ja suorgeiseváldiid lea deatalaš buriid regionála plánaide. Gielddat váikkufáktorid doaimbajiguin ja buriin arealahálddašemiin buriid birasdilálašvuodaide čázadagain ja daid guora. Leat addon našunála láidesteamit daid regionála čáhcehálddašplánaide ođasmahttimii. Dihto fylkkagielddain lea ovddasvástádus organiseret dan barggu, ja gieldda lea guovddáš aktevera ja eiseváldi dan proseassas.

Lea deatalaš gáhttet čáhcegávdnosiid mat geavahuvvojit čáhceboahkun nuoskkideami vuostá vai garvá geavaheaddjiriiduid ja sihkkarastá álbmogii doarvá dearvvašlaš ja oadjebas juhkančáhcehivvodaga. Sihkkarastit juhkančáhcegálduid ja areálad čázi ja duolvačáhceluoitima infrastruktuurii lea deatalaš oassi gielddaid plánain.

Kulturmuittut ja kulturbirrasat leat ođasmahtekeahkes oktasašbuorit, mat sáhttet leat vuodđun ekonomalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš ja biraslaš ovdáneapmái. Dan historjjálaš vistehivvodaga ođđasit geavaheami sáhttet maiddá addit mearkkašahtti dálkkádatvuottuid. Areála- rievdadusat ja geavaheami earáhuhttin lea muhtun dain deataleamos váikkufáktoriin kulturmuittuide ja kulturbirrašiid. Fylkkagielddain ja gielddain lea maiddá deatalaš doaimba barggus áimmahuššat kulturárbbi máhtu, vásáhusaid, geavaheami ja ođđasit geavaheami resursan.

Lea deatalaš ráđđehussii ahte ásodat-, astoáiggeviste- ja ealáhusguovlluid ovdáneapmi mearragáddeavádagas gehččojuvvo luonddu- ja kulturbiras, olgodaddama, eanadaga ja almmolašvuoda beroštumiid oktavuodas. 100-mehteravádagas meara guora lea obbalaš huksengielddus mii gusto jus gielddat eai mearrit eará huksenráji plánas. Gielddat mearridit ieža huksenráji čázadagaid guora iežaset plánain.

Fylkkagielddain ja gielddain lea deatalaš rolla máilmmiárbekonvenšuvnna ollašuttimis. Norgga máilmmiárbeguovllut galget leat buorit ovdamearkkat obbalaš luonddu- ja kulturmuittohálddašeapmái.

Gowva: Bjørn Casper Horgen

2.4 Resursavuđot ealáhusovdáneapmi

Resursavuđot ealáhusat leat stuorrume ja váikkuhit hirbmosit dan našunála árvoháhkamii.

Guolásteapmi ja mearrageavahus

Norga galgá leat njunuš mearranašuvdna, ja mearravuđot árvoháhkan lea deatalaš barggolašvuhtii miehtá mearragátti. Vejolašvuolta stuorrut vel eambo lea stuoris ja ráđđehus háliida váikkuhit duohtandahkan dan. Seammás leat riddolagaš mearraguovllut deatalaččat oallugiidda ja muhtun muddui vuostálas beroštumiide. Dat guoská ealáhus-doaimmaide, fievrredeapmái, eastadan- ja gearggusvuodadoaimmaide, suodjalussii, rekreakšuvdnii, olgodaddamii, luonddubirrasii, eanadahkii ja kulturmuittuide. Mearraareálaid geavaheapmi lea lassánan, ja lea dárbu buoret areálaplánaide main lea regionála ja gielddaidgaskasaš perspektiiva. Ráđđehus deattuha ahte dahkko ovttahttin gaskal eiseválddiid ja lágaid plánabarggu olis. Ođđa máhttu ja digitála neavvut addet fylkkagielddaide ja gielddaide buoret vuoddu plánemii.

Ráđđehus áigu láchit dili árvoháhkamii ja bargosajiide mat leat vuodduuvvon meara resurssaide, ja vuorddehahtti ja ceavzilis stuorrumii guollebiebmanealáhusas. Ráđđehus vuoraha maiddá barggu doalahit ábi buhtisin ja ovdánahttit gánnahtti mearrageavahus- ealáhusa. Fylkkagielddaid ja gielddaid plánen lea deatalaš sihkarastit guolástus- ja mearrageavahusealáhusaid guhkes áiggi areáladárbbu, seammás go áimmahuššá eará servodat- ja birasberoštumiid.

Galgá áimmahuššat sámi beroštumiid mearrasámi guovlluid plánemis. Lea deatalaš ahte fylkkagielddat ja gielddat ovttasbarget ealáhusaiguin ja stáhta eiseválddiiguin gávdnan dihte ceavzilis čovdosiid ja maiddá buori ovttahttima dihte gaskal plána- ja huksenlága ja suorgelágaid. Areálat iešguđetlágan akvakultuvrii, oktan sirdihahtti rusttegiiguin, čielggaduvvojit regionála ja gielddaid plánaid olis. Dás lea deatalaš vuhtiiváldit ođđa teknologija ja ođđa šlájat mearrageavahusrusttegiid ovdánahttima. Dása gullá maid mearrageavahus olggobealde mearragátti. Dát sáhtta dagahit ahte sáhtta atnigoahtit ođđa guovlluid.

Eanandoallu

Eanandoallu ja meahccevalljodagat leat deatalaččat biepmo- ja šaddobuvttadeapmái, ássamii ja kultureanadahkii, ja leat vuoddu ođđa, ruoná ealáhusaide. Stuorradiggi lea mearridan mihtomeari ahte dat gilvojuvvon eatnamiid geavahusa earáhuhttin galgá leat vuollel 4000 dekára ovdal 2020 ođasmahttojuvvon eanangáhttenstrategiija mielde. Seammás galgá eanan- ja vuovdedoalu árvoháhkan lassánit. Vuovdi sáhtta addit posiitiiva dálkkádatvuoitto CO₂ váldimiin ja karbona čatnamiin muora geavaheami bokte, ja vuovde- ja muorraealáhusas lea stuorra potensála árvoháhkamii. Lea maiddá mihtomearri lasihit jearu ruoná, muorruvuđot buktagiidda ja láchit dili ođđa ruoná ealáhusaide mat leat čadnojuvvon eanandollui ja vuovdegeavahussii.

Ráđđehus oaiivilda deatalažžan ahte fylkkagielddat ja gielddat iežaset plánain árvoštallet huksenčovdosiid

mat sihkkarastet eanandoalu ealáhusvuoddu ja unnidit gilvojuvvon eatnamiid geavahusa earáhuhttima. Plánat berrejit geassit guhkesáiggi rájiid gaskal gávpot- ja čeahkkebáikeguovlluid ja stuorra oktlaš eanandoallo-, luonddu-, olgodaddan- ja boazodoalloguovlluid.

Boazodoallu

Lea deatlaš ahte sámegielaid ja sámi kultuvrra ealáhusovdánahttima ja servodateallima luondduvuoddu sihkkarastojuvvo. Boazodoallu lea areálasorjavaš ealáhus, ja olu sajiin eaktun sámegiela ja sámi kultuvrra ovdánahttimii. Plánema doaibma lea vihkkedallat boazodoalu vuhtiiváldima eará servodatberoštumiid ektui. Ferte geahččat dálá plánejuvvon doaibmabijuid ja plánejuvvon doaibmabijuid guovllus buohkanassii ja váikkuhusaid boazodollui. Go rievdata areálageavaheami, lea deatlaš vihkkedallat boazodoalu beroštumiid eará servodatberoštumiid ektui ja ahte ohcá gávdnat čovdosiid mat ráddjejit areálaid unnuma bistevaččat ja boazodoalu muosehuhttima. Boazodoalloareálat mannet gieldda- ja fylkkarájiid rastá, ja regionála dahje gielddaidgaskasaš plánat sáhttet danne leat heivvolaččat čielggadit boazodoalu areálaid.

Mátkkoštanealáhus ja astoáiggevisttit

Norgga várre- ja meahcceguovlluin leat olu valljodagat ja dat leat deatlaš buvttadanguovllut eanandollui, boazodollui, energijabuvttadeapmái, mátkkoštanealáhussii ja minerála- viežžamii. Dat leat elliid ja šattuid eallinguovllut, ja eanadagat leat earenoamážat ja iešguđetláganat, ja leat geasuheadjit olgodaddamii, astoáiggevisttiide, ja luonddu- ja kulturárbevuđot mátkkoštanealáhussii. Lea ráđdehusa mihttomearri nannet árvoháhkama mii lea vuodđuduvvon eanadat-, luonddu-, ja kulturárbeárvvuide ja seammás sihkkarastit resurssaid boahttevaš buolvvaide.

Mátkkoštanealáhus ja astoáiggevisttid geavaheami lassáneapmi lea vuodđun báikkálaš stuorrumii ja bargosajiide, infrastruktuvrra ja bálvalusfálaldagaid ovdánahttimiin mii maiddá lea ávkin bissovaš ássiide. Astoáiggevisttit ja turistasajit maid galledit dávjá mielddisbuktet seammás huksema,

fievrredeami, johtaleami ja gollama luonddu- ja astoáiggeguovlluide. Lea deatlaš váldit dakkár diliid fárrui plánemii ja ahte lámččojuvvo dilli lasihit doaimma ceavzilis rámmaid siskkobealde.

Dálá astoáigevisteguovlluid suohkun mearkkaša unnit deattu luonddu- ja astoáiggeguovlluide. Ráđdehus deattuha ahte huksen dáhpáhuvvá dakkár vuogi mielde mii sihkkarastá guovlluid kvalitehta. Olgodaddama, eanadaga ja luonddugirjáivuodda vuhtiiváldima dihte lea deatlaš garvit ođđa bartaguovlluid ásaheami bajábealde vuovderáji. Oktlaš ruonástruktuvrrat ja infrastruktuvra ja visttit mat leat bures heivehuvvon eanadahkii ja duovdagiidda, leat deatlaš ččat. Lea maiddá deatlaš seailuhit stuorát, oktlaš guovlluid masa eai huksejuvvo barttat várreguovlluin gos lea stuorra deaddu areálaide. Regionála dahje gielddaidgaskasaš plánen sáhtta maiddá čielggadit huksenpotensiála ja strategiijaid gielddarájiid rastá. Dat lea deatlaš árvvoštallat guhkes áiggi huksenrájiid ráššaid ja eará deatlaš eanandoallo-, luonddu-, ja boazodoalloguovlluid guvlui.

Minerálavalljodagat

Norggas leat deatlaš minerálavalljodagat mat sáhttet leat vuodđun árvoháhkamii ja bargosajiide. Regionála ja gieldda plánen lea deatlaš neavvu sihkkarastit doarvá minerálagávdnosiid mat sáhttet leat áiggeguovdilát boahtte áiggi válddahakkan, seammás go áimmahuššá biras- ja servodatberoštumiid. Minerálaválddahagas lea guhkes áigehorisonta, ja lea dárbu eanet vuorddehahttivuhtii čadnon investeremiidda, váldimii ja čorgemii.

Huksenávdnasiid (moallogeađggi, čievrra, sáddo) váldin huksen- ja rusttetáigumušaide main lea oanehis fievrredangaska ja unnit dálkkádatluoitin lea deatlaš. Buorre areálaplánen sáhtta leat veahkin dasa. Dasa lassin lea deatlaš ahte minerálalaš mássat main lea buorre kvalitehta ođđasitráhkaduvvojit huksenávnasin, dakko gokko lea vejolaš. Dat sáhtta unnidit deattu gávpotláhka čievra- ja moallogeađgeresurssaide ja dárbbu fievrredit mássaid. Mássagieđahallama obbalaš árvvoštallan plánema oktavuodas sáhtta leat ávkkálaš váikkuhangaskaoapmi čielggadit dan.

RÁÐÐEHUSA VUORDÁMUŠAT

- Fylkkagielddat ja gielddat deattuhit barggu unnidit dálkkádatgássaidd luoitima, oktan areálageavaheami earáhuhttima luoitimiiguin, beaktilet energijageavaheami ja birasustitlaš energijamolsuma. Ođasmahttojuvvon máhttu vurdojuvvon dálkkádat-rievdamiid ja váikkuhusaid birra geavahuvvo plánemis.
- Fylkkagielddat ja gielddat deattuhit dálkkádatheiveheami ja servodatsihkkarvuoda iežaset plánemis, ja atnet daid alla molssaeavttuid našunála dálkkádatovddasčállimiin vuodđun barggus. Várre- ja hearkivuodaguorahallamat biddjojot vuodđun plána- ja huksenáššegiedahallamii.
- Fylkkagielddat ja gielddat láchčēt dili árvohákkamii ja ealáhusovdánahttimii buot osiin riikkas ja mobiliserejit ja ovdánahttet fitnodagaid ja ealáhusbirrasiid vai cevzet našunálalaččat ja riikkaidgaskasaččat.
- Fylkkagielddat ja gielddat váikkuhit ruoná molsašupmái, hutkáivuhtii, stuorrumii ođđa bargosajiid lassáneapmái, ja searvadahtti bargoeallimii ja várrejit doarvái areálaid mat áimmahuššēt servodaga dárbbuid.
- Fylkkagielddat váldēt ovddasvástádusa regionála gelbbolašvuodapolitihkas ja láchčēt dili álkít fidnet gelbbolašvuoda ja relevánta bargonávccaid, earret eará ođasmahttojuvvon regionála plánaiguin.
- Fylkkagielddat áimmahuššēt báhtareddjiid ja sisafárreiddjiid oahppodárbbu mii vástida regionála bargonákkadárbbuide.
- Fylkkagielddat ja gielddat identifiserejit ja váldēt vuhtii deatlaš luonddugirjáivuoda, olgodaddanguovlluid, bajit ruonástruktuvrra, kulturhistorjjálaš árvuid, kulturbirrasa ja eanadaga plánemis. Obbalaš váikkuhusat váldojuvvojot vuhtii.
- Fylkkagielddat ja gielddat árvvoštallet areálageavaheami gáddeavádagas rittus ja čázadagaid guora obbalaš ja guhkes áiggi perspektiivvas, ja váldēt earenoamážit vuhtii luonddugirjáivuoda, kulturbirrasa, olgodaddama, eanadaga ja eará almmolaš beroštumiid.
- Fylkkagielddat ja gielddat ovdánahttet areálapláneimiin norgga máilmmiárbeguovlluid buoremus bargovugiid čuovgatoardnan luonddu- ja kulturmuithálddašeami suorggis.
- Fylkkagielddat ja gielddat váldēt vuhtii ja gáhttejit juhkančáhcegálduid iežaset plánemis, vai buhtistandárbu go buvttada juhkančázi unnu.
- Fylkkagielddat ja gielddat várrejit doarvái areálaid guollebiebman- ja mearrageavahanealáhusa sávvojuvvon stuorrumii ođasmahttojuvvon plánaid olis, mat maiddái áimmahuššēt birasberoštumiid ja eará servodatberoštumiid. Strategiijat ovdánahttit mearrageavahusa olggobealde mearragátti lea fárus plánain.
- Fylkkagielddat ja gielddat láchčēt dili lasihit árvohákkama ja ođđa ruoná ealáhusaide eanandoallo- ja vuovdedoallosuorggis.
- Fylkkagielddat ja gielddat sihkkarastet deatlaš eanandoalloguovlluid ja kultureanadagaid eanandoalus guhkes áiggi huksenrájiiguin. Huksenčovdosat mat sáhttet unnidit gilvojuvvon eatnamiid gáržžideami árvvoštallojuvvojot našunála eanangáhttenmihttomeriid mielde.
- Fylkkagielddat ja gielddat deattuhit sámi kultuvrra ja ealáhusovdánahttima luonddu- vuoda seailluheami. Plánen sihkkarastá boazodoalu areálaid seammás go vihkkedallá boazodoalu vuhtiiváldima eará servodatberoštumiid ektui.
- Fylkkagielddat ja gielddat láchčēt dili ceavzilis ovdáneapmái váriin ja mehciin ja atnet earenoamáš fuomášumi guovlluide main lea stuorra huksendeaddu. Dat dahkkojuvvo earret eará guhkes áiggi huksenrájiid mearridemiin.
- Fylkkagielddat ja gielddat láchčēt dili buriid eallinguovlluide pollinerejeaddji divrriide luonddus areálaid plánema ja doaimmaheami olis.
- Fylkkagielddat ja gielddat sihkkarastet deatlaš minerálagávdnosiid iežaset plánaiguin ja árvvoštallet váldima birasvuhtiiváldima ja eará servodatberoštumiid ektui. Huksenávdnasiid dábuhepmi ja vurken gehččojuvvo regionála perspektiivvas.

 byferga

03

Ceavzilis areála ja fievrredanovdáneapmi

Ráđđehus áigu joatkit hukset johtalusfierpmádaga miehtá Norgga. Buorre fievrredanvuogádat lea eaktun ođđaáigásaš servodahkii, ja lea deatalaš oassi huksenminstaris ja gávpotovdáneamis. Lea deatalaš ahte fievrredanplánen ovttastahttojuvvo gávpot- ja areálaplánemiin muđui. Ráđđehus áigu ovdánahttit fievrredanvuogádaga mii buorida beassama ja

ja unnida olbmuid ja gálvvuid mátkkoštanáiggi miehtá riikka, mii unnida fievrredanlihkuhisvuodaid nullavišuvnna mielde ja unnida dálkkádatgássaidda luoittu ja eará negatiivvalaš birasváikkuhusaid. Bargojuvvo olahit dássálasvuoda gaskal dan golbma fievrredanpolitihkalaš mihttomeari.

3.1 Nannejuvvon čanastatsadjeovdáneapmi

Areálabeaktivuoda, geahpeduvvon dálkkádatgássaluoittu ja gávpoháddjema vuhtiiváldima dihte, oaiivilda ráđđehus ahte lea deatalaš ahte gávpogiid ja čoahkkebáikkiid kollektiiva čanastatsajiid birra láchčojuvvo huksemii. Dat sáhtta maidái nannet vuodu ealli gávpogiidda, lassánan kollektiivafievrredeapmái, sihkkelastimii ja vázzimii. Ráđđehusa mihttomeari lea ahte kollektiivajohtolat galgá lea fosiilakeahtta ovdal 2025. Fylkkagielddat ja gielddat main lea ovddasvástádus oastit kollektiivafievrredanbálva lusaid nugo busiid, fearggaid ja leaktofatnasiid, lea guovddáš rolla barggus joksat mihttomeari. Plánema olis sáhtta ráhkadit buriid rámmaid buoret álbmotdearvvašvuhtii mii lokte buot álbmoga joavkkuid aktivitehta. Gielddat sáhttet váikkuhit eanet sihkkelastin- ja vázzinvejolašvuodaiguin beaivválaš eallimis main lea vuolggasadji kollektiiva

guovddášsajiin. Mánáid ja nuoraid dárbbut johtit oadjebasat ja fysalaš aktivitehtaide leat deatalaččat go vällje fievrredančovdosiid. Earenoamážit leat dat unnit, báikkálaš doaibmabijut, nugo vázzin- ja sihkkelastinluottat, vuordinsajiid ja stašuvnnaid hábmen ja lagašvuoha stoahkan- ja rekreašuvdnaareálaide, mávssolaččat mánáid vejolašvuodaide lihkadit oadjebasat lagas birrasis.

Ráđđehus oaiivilda deatalažžan ahte váldooassi gávpodoaimmas, ásodathuksemis ja bargosadje- ja galledanintensiiva doaimmat biddjojuvvojit čoahkkebáikkiide mat gieldda plánen definere ja ráddje. Dat sáhtta váikkuhit eallinfámolaš gávpot- ja čoahkkebáikeguovddážiid ovdánahttimii ja nannet čanastatsajiid dakko gokko kollektiivajohtolagat deaivvadit.

Lea deatalaš ahte muhtun dáhpáhusain árvoštallá láhčit gáržžideapmái ja geavahusrievdadeapmái ovdal go váldá atnui ođđa huksenguovlluid,

vai eanandoalloareálat ja deatalaš luonddu- ja olgodaddanguovlluid geavahus ii rievdaduvvo go gávdnojit molssaeavttut.

3.2 Deattuhit regionála čovdosiid eambo

Ráđđehus nanne man mávssolaččat regionála ja gielddaidgaskasaš servodat- ja areálaplánat leat gažaldagaid čielggademiide mat mannet gielddarájiid rastá. Plánat sáhttet sihkkarastit ahte várrejuvvo doarvái areála ásodathuksemii, dagahit sosiálalaččat ceavzilis servodagaid, ja eastadit huksenminstara mii buktá deattu mávssolaš areálaide. Plánaid sáhtta geavahit čielggadit kollektiivajohtolaga čanastatsajiid ja boahhtevaš stuorrunguovlluid, ja geassit guhkes áiggi rájiid gaskal gávpot- ja čoahkkebáikeguovlluid ja eanandoallo-, luonddu- ja olgodaddanguovlluid.

Deatalaš, sadjegáibideaddji servodatdoaimmaid, nugo Suodjalus, siviila áibmojohtaleapmi ja doappargiedahallama areáladárbbut, gehččojuvvojit integrerejuvvon oassin areála- ja fievrredanplánemis. Suodjalus lea čađaheame viiddis nuppástuhttima. Areáladárbu, báhčin- ja hárjehallanfealttaide ja básaide, lea deattu vuolde ja lea danne bargu jođus sihkkarastit Suodjalusa servodatávkálaš doaimma rámmaeavttuid, oktan dárbbášlaš vuhtiiváldinavádagaiguin.

Deatalaš luoddainfrastrukturvra kollektiiva johtaleapmái eatnan alde ja mearas lea fylkkagielddaid ovddasvástádus, sihke guovddáš guovlluin ja boaittobeliin. Regionála fievrredanvuogádat dievasmahtta našunála infrastruktuvrra ja lea deatalaš ealáhusovdánahttimii, ássamii ja sosiálalaččat ceavzilis servodagaide iešguđetge osiin fylkkas.

Gávpot- ja birasgielddain, lea ovttaš fylkkagielddaiguin deatalaš bargu ovdánahttit viidáseappot ja nannet fievrredanovttasbarggu hálldašanrájiid rastá dákkokko dat buvttiha beaktilis resurssageavaheami. Lea deatalaš ahte hástalusat ja vejolašvuodát ođđa servodatčovdosiidda nugo gávpotstuorrun,

urbaniseren ja gávpotregionnain ovdáneapmi čalmmustahttojuvvo regionála ja gielddaid plánemis.

Lea mávssolaš ealáhusovdáneapmái ja nuppástuhtinnávccaide ahte beaktilis fievrredeapmi ja infrastruktuvra lea olámuttus. Infrastrukturvra gaskal iešguhtege gálvočanastatsajiid mearrida olu ealáhusaid beassama márkaniidda. Infrastrukturvrra ja fievrredanfálaldaga ovdánahttin lea maiddái deatalaš nannen dihte ovttasdoaimbama gaskal ealáhusdoaimmaid doaimbi gávpotregionnain, ja ássan- ja bargomárkaniid viidáseappot viiddideapmái.

Lea našunála mihttomearri ahte stuorát oassi gálvofievrredeamis galgá dáhpáhuvat meara ja ruovdemáđijaid mielde. Lea deatalaš ahte heivvolaš areálat logistihka čanastatbáikkiide nugo gálvoterminálaide ja hápmaniidda čielggaduvvojit plánas, ovttasbarggu olis gaskal gielddaid ja stáhta fágaeiseválddiid. Fatnasiid mearrajohtolagat leat fárus dain čielggademiin. Doaimmain mat buvttihit lossagálvvuid fievrredeami lea dárbu ruovdemáđijaide, hápmaniidda ja/dahje váldoluoddafierpmádahkii mat leat álkit olámuttus.

Mátkkoštanáiggi unnideapmi, earret eará doaimbabiiguin luoddafierpmádagas, buktá eanet molssaeavttuid bargiide ja buoret vejolašvuoda doaimmaide rábidit relevánta gelbbolašvuoda. Lea našunála mihttomearri ahte mobiilafierpmádat ja govdfierpmádat mas lea alla kapasitehta galgá leat olámuttos, ja lea deatalaš rámmaeaktu ealáhusaide ja bargoeallimii miehtá riikka. DGT-infrastrukturvra viidáseappot huksen gehččojuvvo areálaplánema, ássama, ealáhusovdánahttima iešguđetge digitála čovdosiid geavaheami oktavuodas. Dat láchčá dili lassánahttit árvoháhkama.

Gowwa: Jan Hausken

RÁÐÐEHUSA VUORDÁMUŠAT

- Fylkkagielddat ja gielddat láhčēt dili stuorrumii ja ovdáneapmái čoahkke- ja čielgasit ráddjejuvvon gávpotguovlluin regionála ássan-, areála-, ja fievrredanplánemiin. Plánat mearridit regionála huksenminstara, guovddášstruktuorra ja fievrredanvuogádaga váldodovdomearkkaid.
- Fylkkagielddat ja gielddat láhčēt dili viidáseappot hukset buori johtalusfierbmádaga miehtá riikka.
- Fylkkagielddat ja gielddat láhčēt dili sihkkarastit Suodjalusa areáladárbbu go lea dárbblaš áimmahuššan dihte riikka suodjalannávccaid ja lea našunála suodjalusplánaid mielde.
- Fylkkagielddat ja gielddat láhčēt dili alla areálageavaheapmái gávpotguovlluin gáržžidemiin ja geavahusrievdadedemiin mas lea kvalitehta birrasiin, mas deattuhuvvojit arkitektuvra, gávpotlatnja, kulturbirrasat, ruonástruktuorra ja eará birasárvvut. Guđe sadjái ásaha ásodagaid, bálvalusaid, gávppašeami ja eará bargosajiid ja galledanintensiivva doaimmaid árvoštallojuvvo dálá dahje boahhtevaš kollektiivačanastatsajiid oktavuodas.
- Fylkkagielddat ja gielddat láhčēt dili sihkkelastimii ja vázzimii gávpogiin ja čoahkkebáikkiin, earret eará oadjebas skuvllaluottaid olis, vázzima ja sihkkelastima plánema olis kollektiivačanastatsajiin olgodaddanguovlluide, ja fievrredančovdosiiguin joavkkuide mat eai leat nu mobiilat.
- Gávpot- ja birasgielddat, ovttas fylkkagielddaiguin, ovdánahttet ovttasbarggu fievrredeami hárrái hálddahusrájiid rastá dakko gokko dat buvttiha beaktilis resurssageavaheami, ealáhusovdáneami, ássama ja sosiála ceavzilvuoda iešguđetge osiide fylkkas.
- Fylkkagielddat ja gielddat láhčēt dili mobiila- ja govdfierpmádatneahta bidjamii golloseasti vuogi mielde dálá jođasgeainnuid geavahemiin.

04

Gávpogat ja čoahkkebáikkít gos lea buorre orrut ja eallit

Dál lea 82 proseantta álbmogis geat ellet gávpogiin ja čoahkkebáikkiin, ja oassi lea lassáneame. Earenoamážit daid stuorra gávpogiid ránnjágielddat sturrot hirbmadit. Norgga gávpogiid čoahkkevuolta lea riikkaidgaskasaš oktavuodas unni, sihke olmmošlogu ja bargosajiid dáfus. Muhto čoahkkevuolta lassána go gávpotodáneapmi ja ásodathuksen eanet dáhpuhuvvá gáržumiin ja geavahusrievdamiin, ja ii nu olu areálaid geavahemiin mat leat birra.

Stuorra gávpogat dárbbasit obbalaš áŋgiruššama šaddat doaibmin ja ceavzilin, ja oažžun dihte eanet

integrerejuvvon ovttasbarggu areálaid ja fievrredeami hárrái. Stuorragávpogiin lea mihttomearri ahte olmmošfievrredeami stuorrun galgá dustejuvvot kollektiivafievrredemiin, sihkelastimiin ja vázzimiin. Geasuheadđji gávpogiin main lea ealli gávpotbiras kombinerejit lassánan čoahkkevuoda beaktilis fievrredančovdosiiguin ja alla eallinkvalitehtain. Hástalus lea lassánahttit čoahkkevuoda seammás go nanne ássiid loaktima ja gullevašvuoda. Guorahallamat čájehit ahte čoahkkevuolta movttiidahtta hutkáivuoda, máhtu gilvima ja gálggaid oahppama, ja danne ekonomalaš aktivitehta. Dat čájeha maiddá ahte lea dárbbaslaš geahččat suohkuma sosiála ceavzilvuoda oktavuodas.

4.1 Rahpasat ja searvadahttit

Ráđđehus áŋgiruššá ahte gielddat ovdánahttet buriid gaskaomiid sihkkarastit ahte buohkat besset searvat skuvlii, bargo- ja servodateallimii. Buorre searvadahttin guovddáš eallin arenain váikkuha maiddá doalahit servodaga mas leat unnán vealat, alla luohttámuš ja buorre eallinkvalitehta. Kulturdoaimmat ja earálágan astoáiggedoaimmat leat deatalaš arenat beaivválaš integreremii ja oktavuhtii man vuodđun lea girjáivuolta,

dadjanfriddjavuolta ja gierdilvuolta. Lea deatalaš ovdánahttit kultureallin iešheanalaččat ja ahte almmolaš eiseválddit eai seagut dáiddalaš válljemiidda. Almmolaš váikkuhangaskaoamit fertejit láchit buori ovttasdoaimbama gaskal virggálaš ja eaktodáhtolaš kultureallima. Ráđđehus oaivvilda ahte lea deatalaš ahte gielddat ja fylkkagielddat fuolahit ahte kulturbuorit leat duođaid fidnemis buohkaide, sorjjakeahtta duogáži.

Leat sullii 1 miljovna ássi geat leat badjel 60 jagi Norggas. Sis leat olu ja iešguđetlágán resurssat ja áigot veahkehit ja leat aktiivvalaččat servodagas. Ráđđehus oaivvilda danne leat deatálažžan ráhkadit ahkeustitlaš servodaga. Dat mearkaša earret eará deattuhit fievrredeami, báikkálaš servodaga plánema, eaktodáhtolašvuoda nannema, rabasvuoda bargoeallimis ja oadjebasvuoda báikkálaš servodagas.

Geaidnu oassálastit ohppui ja bargoeallimii lea dávjá eaktodáhtolaš doaibma ja vásáhusat oktasaš aktivitehtaid olis báikkálaš birrasis. Viiddis oassálastin lea gaskaoapmi sihkkarastit luohttámuša, oktavuoda, gearggusvuoda, dásseárvvu, gelbbolašvuoda ja buorre dili báikkálaš birrasiin. Lea deatálaš ahte gielddat láchčēt dili dasa.

Lea deatálaš ahte gielddat iežaset plánemis vuosttildit ja eastadit eallindillehástalusaid čoagganeami, ja barget aktiivvalaččat doaibmabijuiguin nannet bálvalusaid ja álggahit lagasbirasdoaimmaid báikkiin gos lea váigadis eallindilli. Muhtun gávpotosiin muhtun stuorát báikkiin leat almmatge čoagganan ássit geain leat oalle stuorra ja mánggabealat eallindilleváttnisvuodát. Dáppe gáibiduvvo ahte obbalaš buorredilleortnegat doibmet bures ja dustejit hástalusaid ja ovttahttojuvvojit olu ásahusaid ja aktevrraid rahčamušain sihke stáhtalaš, gielddalaš, priváhta ja eaktodáhtolaš jus galgá oažžut buriid bohtosiid. Stáhta suorgeáŋgiruššamiiguin bargojuvvo surggiid rastá buoridit bálvalusaid ja lagasbiraskvalitehtaid doppe gos dárbu lea stuorámuš.

4.2 Oadjebas ja dearvašvuodaovddideaddji

Regionála plánas lea earenoamáš bargu láchčēt dili ahte regiovdna obbalaččat duste ásodatjearu. Sáhtta olahit eanet mánggabealat álbmotstruktuvrra go gielddat dahket álkin dábuhit huksensaji plánemiin vuodđun dohkálaš ja mánggabealat ásodathuksemii. Ráđđehus nanne man mávssolaš lea hukset sosiála infrastruktuorra ja almmolaš bálvalusfálaldagaid mat leat lahka kollektiivačanastatsajiid. Buorit skuvllat ja mánáidgárddit ja buorre kulturfálaldat lea eaktun buori ássanbirrasii. Sosiála- ja dearvašvuodáhástalusat čadnon suohkumii sáhtta čovdit buriin plánemiin. Lea danne guovddázis áimmahuššat álbmotdearvašvuoda min gávpogiid ja čoahkkebáikkiid plánemis.

Buriin arkitektuvrrain ja plánemiin sáhttet fylkkagielddat ja gielddat leat fárus ovdánahttit buriid báikkálaš servodagaid ja ásodatguovlluid, váikkuhit fysalaš aktivitehtaide ja eambbo dearvašvuodaovddideaddji birrasii. Mii boahit boahhte áiggis ohcalit gávpogiid ja čoahkke-báikkiid main leat sihke urbána ja ruoná kvalitehtat, ja geasuheaddji gávpotlanjat, deaivvadansajit ja olgoareálat.

Buorre bajitdási ja obbalaš plánen sáhtta váikkuhit ahte rašesdilát mánát ja nuorat ožžot obbalaš bálvalusfálaldaga ja veahki árrat. Lea deatálaš ahte gielddat láchčēt ahte buohkat geat háliidit dan, sáhttet eaiggáduššat iežaset ásodaga. Olbmui geain lea

váigadis dilli berre leat vejolašvuolta eaiggáduššat iige láigohit.

Ráđđehus lea dieđáhusastis “Eallit olles eallima” earret eará deattuhan man mávssolaš lea ahte gielddat ja fylkkagielddat plánejit ahkeustitlaš servodagaid ja heivehit boahhte áiggi ásodatčovdosiid ovdánahttimii boarrásiidda ja olbmuid geain leat heajos doaibmanárjjat. Dat biddjojuvvo vuodđun ahte fylkkagielddat ja gielddat mearridit movt sáhtta Eallit olles eallima čovdosiid hábmet ja čadahit báikkálaččat.

Dan geažil go vuorasolbmot ja ovttaskas olbmot lassánit, leat eanet smávit dálloalut ja álbmoga girjávuohta boaittobeale báikkiin lea stuorát, lea dárbu eanet iešguđetlágán ásodagaide. Dárbu fuolahusásodagaide ja buhcciidruovttuide gehččojuvvo dan oktavuodas movt ásodatmárkan ovdána ja leat go heivehuvvon ja universálalaččat hábmejuvvon ásodagat fidnemis. Ráđđehus áŋgiruššá ahte báikkálaš ásodatpolitihkka lea ovttahttojuvvon gieldda strategijain servodaga ovdánahttimii, mas iešguhtege dárbbut gehččojuvvojit ovttas.

Ásodatplánema sáhtta čatnat bargonávccaid rekruteremii, ja eará bálvalusaide servodagas, ja obbalaččat dagahit buriid báikkálaš birrasiid álbmogii. Ásodatmárkana dovdomearka dakkár guovlluin lea dávjá ráddjejuvvon ođđahuksen ja

Cover: Guro Voss Gabrielsen

váilevaš investeremat dálá ásodagaide. Seammás sáhtá eanet iešguđetlágán ásodatšlájaid dábuheapmi leat mearrideaddjin ahte olbmot ja fitnodagat álkit sáhttet ásaiduvvat ja bissut gielddas dahje bargomárkanregiovnas.

Njuoskkadat ja gáržžibut gávpogat ja čoahkkebáikkit dagaha hástalusa govddiideami hálldašit. Ráddjen dihte dulvama sáhtá leat oiddolaš jus stuoaránt oasi čázis hálldaša iežas jođđasiid olggobealde eatnama siste. Dan sáhtá dahkat doaimbajiguin nugo oadjebas dulvegainnut, jogažiid rahpan, unnit asfálta, eanet ruoná guovllut mat rohttejit čázi, ja ruoná robit ja seainnit. Luondduvuđot čovdosat sáhttet leat deatalaš lassi eastadit ja unnidit dulvehágiid gávpogiin ja čoahkkebáikkiin. Alitruoná infrastruktuorra gávpogiin ja čoahkkebáikkiin sáhtá dasa lassin nannet luonddugirjávuođa ja addit álbmogii vejolašvuođa vásihit luonddu, virkkosmuvvat (rekreakšuvdnii) ja olgodaddat lagas birrasis.

Párkkat, ruoná guovllut ja muorat rekreašuvnna ja luondduvásáhusaid várás leat deatalaš oasit gávpogiin ja čoahkkebáikkiin. Váilevaš areálat dahket ahte huksemat almmolaš bálvalusaide, ealáhusdoaimmaide ja ásodagaide dájvja áitet ruonáguovlluid. Dat leat guovllut main lea stuoorra árvu eallindillái ja dearvvašvuhtii buot ássiide, ja nappo mánáide ja nuoraide. Areálaplánemis lea danne deatalaš vuhtiiváldit ruoná guovlluid dábuheami mánáidgárdiid, skuvllaid ja eara ásáhusaid lahka. Lea mihttomearri ahte huksen ii lassánahte hearkivuoda luondduhpáhusaide ja dálkkádatrievdamiidda, billis mánáid ja nuoraid bajásšaddanbirrasa dahje unnit ruoná guovlluid dábuheami.

Johtaleapmi ruonáguovlluin ja luonddubirrasiin lea dat álkimus, dábáleamos ja eanemus searvadahtti olgodaddanvuohki. Bálggis- ja láhttoplánat, tuvraruvttoplánat, gielddaid ja fylkkaid rastá ávkkuhit dasa. Iešorganiserejuvnon fysalaš aktivitehtat,

valáštallama ja olgodaddama plánen, mii lea ovdánahttojuvvon buriin ságastallamiin álbmogiin,

lea vuodđun ahte plánat leat álbmoga aktivitehta ovdáneami ja jearu mielde.

4.3 Kvalitehta min fysalaš birrasiin

Vuohki movt hábme olmmošráhkaduvvon birrasiid, ja movt bidjá visttiid nuppi nuppi ektui, váikkuha vejolašvuhtii ovdánahttit báikki ovdos guvlui. Olmmošráhkaduvvon ja luondduvuđot birrasat leat resurssat gávpotovdánahttimis mat nannejit iešvuoda ja identitehta. Transformašuvdna ja boarráset visttiid ođđa geavaheapmi sáhhtá váikkuhit seailluhit ja ealáskahttit historjjálaš gávpotguovlluid. Buorre arkitektuvra, historjjálaš visttit ja gávpotbirrasat addet báikeidentitehta ja positiivvalaš vásáhusaid guovddáži, ja leat resurssat maid berre ávkástallat ovdánahttit geasuheadji gávpot- ja čoahkkebáikeguovddážiid.

Dábáleamos sivat kulturmuitoárvvuid massimii dahje hedjoneapmái, lea huksendeaddu ja boares visttiid váilevaš atnin. Gielddain lea válđoovddasvástáduš identifiseret, árvvusatnit ja hálddašit gáhttenárvosaš kulturmuittuid ja kulturhistorjjálaš eanadagaid našunála mihtto- meriid mielde. Fylkkagielddas ja Sámedikkis lea ovddasvástáduš áimmahuššat daid našunála ja deatalaš regionála kulturmuitoberoštumiid ja veahkehit bagadallat gielddaid.

4.4 Ealli guovddášguovllut

Ealli ja mánggabealat guovddáš mas leat iešguđetlágan deaivvadansajit, gávppit, bálvalusat ja kultuvra- ja astoáiggedoaimmat fállun, leat deatalaččat gávpogiid ja čoahkkebáikkiid bivnutvuhtii ja gilvonávccaide. Dakkár báiki addá buriid vásáhusaid ja gullevašvuoda báikái. Rabas ja searvadahtti hápmi ja aktiivvalaš vuosttašgearddit main leat doaimmat álbmoga várás, dagahit gáhtaid ja gávpotlanjaid mas orru eanet oadjebas ja geasuheadji leat. Guovddáš guovlu mas leat visttit main leat olu doaimmat, sáhhtet váikkuhit positiivvalaččat aktivitehtadássái, earenomážit smávit gávpogiin ja čoahkkebáikkiin. Iešguđetlágan doaimmat dahket guovddáža geasuheadjin sihke beaivet ja eahkes. Iešguđetlágan almmolaš ja priváhta doaimmaid ja aktivitehtaid bidjan ovttas sadjái, sáhhtá lassánahttit báikkálaš servodaga ovdánankapasitehta ja nannet investeremiid obbalaš ruđalaš vuoddu.

Ráđđehusas lea ceavzilet gávpot- ja čoahkkebáikeovdáneapmi unnit dálkkádatgássaluoitimiiin čielga mihttomearri. Dat boahdá ovdan stáhta ovttahttojuvvon ásodat-, areála- ja fievrredanplánema plánanjuolggadusain, mat maiddái áimmahuššet dan našunála politihka gávppašeami ja bálvalusaid lokaliseremii. Čielga ráddjejuvvon guovddáš ásodagaiguin, kulturfálaldagaiguin, gávppiiguin ja eará doaimmaiguin olbmuid doarju čoahkkegávpogiid ja čoahkkebáikkiid ovdánahttima main leat unna gaskažat. Dat lea fas nuppi vuoru mielde unnideame biiladárbbu, ja dahkamin guovddášguovlluid eanet beasahttin vázziide ja sihkelastiide.

Oktasaš, ollislaš árjavidjan gaskal gielddaid, priváhta aktevrraid ja ássiid lea deatalaš guovddášbarggu lihkostuvvamii. Gielddain lea deatalaš rolla plánaeiseváldin, servodatovdánahttin, ja eananeaiggádin. Eanandoalu dáluid geatnegahtti ovttasbargu nanne vejolašvuodaid bargat bures ovttas gielddain.

RÁÐÐEHUSA VUORDÁMUŠAT

- Gielddain lea obbalaš areála- ja guovddášpolitihkka mii deattuha guovddášguovlluid nannema. Ásodagat, ealáhusdoaimmat, bargosajit ja bálvalusfálaldagat biddjojuvvojit guovddáži dahje lahka guovddáža, ja gos láchčojuvvo bures ovttasjohttimii, sihkkelastimii ja vázzimii.
- Gielddain lea njunuš rolla guovddáža ovdánahttimis ja guhkes áiggi ja geatnegahtti ovttasbarggu priváhta aktevrraiguin ja ássiiguin deattuhuvvo.
- Gielddaid ásodatpolitihkka ja ásodatplánen lea ovttahtton oassi gieldda servodat- ja areálaovdánahttima strategiijas. Dat láchčá dilálašvuoda iešguđetlágan álbmotstruktuvrii buori vistesadjedábuheami olis vuođđun dohkálaš, iešguđetlágan ja sosiála ásodathuksemii.
- Gielda vuhtiiváldá ásodatsosiála beroštumiid areála- ja servodatplánemis gáibádusaiguin ásodatsturrodahkii ja lagas guovlluide, ja doarvái huksensajiid reguleremiin.
- Gielda láchčá láigoheamis - eaiggáduššamii čovdosiid olbmuid geain lea váigadis dilli ásodatmárkanis.
- Gielda pláne ásodatfálaldagaid mat leat heivehuvvon boarrásiidda ja olbmuid geain leat heajos doaibmannávccat.
- Gielda pláne aktiivvalaččat vuosttildit ja eastadit eallindillehástalusaid ja váikkuha sosiála erohusaid dássemii.
- Gielda bidjá universála hábmema vuođđun birrasiid ja visttiid plánemis ja áimmahuššá álbmotdearvvašvuoda vuhtiiváldima plánemis.
- Gielda deattuha arkitektuvrra ja kvalitehta huksejuvvon birrasiin, ja pláne báikkiid iešvuođaid, kulturhistorjjálaš beliid ja deatalaš eanadatdovdomearkkaid vuođul. Boarráset visttit ja gávpotstruktuvrrat gehččojuvvojit resursan sirkuleara ekonomijjas.
- Fylkkagielddat ja gielddat áimmahuššet dáidaga ja kultuvrra oassin gieldda ja regionálalaš plánemis, ja láchčēt dili friddja ja sorjákehtes kultureallimii.
- Gielddat ja fylkkagielddain lea aktiivvalaš ja obbalaš lahkoneapmi ja ovdáneapmi ahkeustitlaš gielddaid ja fylkkaid ja ovdánahttimii.
- Gielddat deattuhit gávpotlanja ja ruonáalit infrastruktuuvrra áimmahuššama bálgáiguin ja tuvraluottaiguin mat sihkkarastet luondduárvvuid, govddiideami vuhtiiváldima, ja fysalaš aktivitehtaid ja luondduvásáhusaid láchčima buohkaide.
- Fylkkagielddat ja gielddat áimmahuššet čázadagaid geavahan- ja gáhttenárvvuid plánemis. Čázadagaid potenciála golggahit eret govddiidan čázi ja ávkkástallet luondduvuođot dulvegeahppudeami geavahuvo.
- Gielddat áimmahuššat buriid eavttuid buori psykalaš ja fysalaš dearvvašvuhtii plánemis.
- Gielddat áimmahuššet mánáid ja nuoraid beroštumiid servodat- ja areálaplánema olis mii ráhkada oadjebas, geasuheaddji ja aktivitehtaovddideaddji gávpot- ja ássanbirrasiid.
- Gielddat sihkkarastet oadjebas ja dearvvašvuodaovddideaddji ássan- ja bajásšaddanbirrasiid, main ii leat vaháguhtti riedja ja áibmonuoskkideapmi.

Gowva: Jan Hausken

Stáhta plánanjuolggadusat ja stáhta plánearrádusat

Gustojeaddji stáhta plánanjuolggadusat

Namma	Guston	Rievdadusat áigodagas
Suodjaluvvon čázádagaid riikkapolitihkalaš njuolggadusat	1994 rájes	Ođasmahttojuvvo otná njuolggadusaid vuodul. Eai dahkkojuvvo rievdadusat sisdoalus.
Mánáid ja plánema riikkapolitihkalaš njuolggadusat	1995 rájes	Ođasmahttojuvvo otná njuolggadusaid vuodul. Eai dahkkojuvvo rievdadusat sisdoalus.
Stáhta dálkkádat- ja energiiaplánema ja dálkkádatheiveheami plánanjuolggadusat	2018 rájes	Bisuhuvvo rievdatkeahtá. Bagadus ráhkaduvo.
Stáhta njuolggadusat meara guora gáddeavádaga earuhuvvon hálddašeapmái	2011 rájes	Evalueren lea čađahuvvon. Galget leat ráhkaduuvon ođđa njuolggadusat ovdal 2020
Stáhta njuolggadusat ovttahttojuvvon ásoat-, areála-, ja fievrredanplánemii	2014 rájes	Doalahuvvo rievdatkeahtá

Ođđa stáhta plánanjuolggadusat

Stáhta plánanjuolggadusat várreguovlluide	Oktanaga bargguin ráhkadit bagadusa astoáiggevisttiid birra áigu ráđdehus čielggadit dárbbu stáhtalaš plánanjuolggadusaide várreguovlluid várás. Váldoulbmil vejolaš stáhta vejolaš plánanjuolggadusaiguin lea čielggadit našunála politihka ceavzilis ovdánahttimii várreguovlluin mas ealáhusovdánahttin, olgodaddan, eanadat, luonddugirjáivuohta, kulturmuittut, eanandoallu, energiiabuvttadeapmi leat deatalaš fáttát.
Stáhta plánanjuolggadusat mearraguovlluid plánemii	Departemeanta galgá čielggadit dárbbuid stáhtalaš plánanjuolggadusaid riddolagaš mearraguovlluide. Stáhtalaš plánanjuolggadusat sáhttet addit signálaid ovttahttimii birra ja vihkkedallama birra gaskal iešguđetge beroštumiid regionálalaš ja gieldda plánema olis. Njuolggadusat gehččojuvvojit ovttas johtočála- ja bagadusbargguin mearraguovlluid plánema várás.

Dál eai leat stáhta plánanjuolggadusat mat gustojit. Eai árvoštallojuvvo ođđa.

Ilbmadeaddji: Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta

Publikašuvdna lea gávdnamis: www.regjeringen.no

Ilbmadankoda:H-2445 Davvisámegiella/Nordsamisk

Govva ovdabealle: Jan Hausken. Govva duogábealle: Guro Voss Gabrielsen

